

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์¹

อดิสร อิศรางกูร ณ อยุธยา

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พฤษภาคม 2539

ที่มา

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวธรรมชาติ และเป็นแนวคิดที่นำกิจกรรมการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมาประสานเข้าด้วยกัน ซึ่งจะ ไม่เพียงแต่จะช่วยลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นระหว่างกิจกรรมการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่ยังส่งผลให้ กิจกรรมทั้งสองส่งผลเกื้อกูลซึ่งกันและกันอีกด้วย ตัวอย่างเช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวธรรมชาติ จะเป็นการสร้างรายได้ซึ่งรายได้ส่วนหนึ่งจะสามารถนำมาใช้เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งขณะนี้ กำลังประสบปัญหาข้อจำกัดด้านงบประมาณ นอกจากนั้นแล้วการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ยังเป็นการ สร้างงานให้กับประชาชนในท้องถิ่นเพื่อเพิ่มรายได้ เมื่อประชาชนในชนบทมีรายได้เพิ่มขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยวก็จะเป็นการช่วยลดความจำเป็นในการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการค้าขาย ซึ่งในหลายกรณีได้เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนเพื่อหาที่ทำกิน หรือการบุกรุกป่าชายเลน เป็นต้น ด้วยเหตุผลดังกล่าว การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจ (การท่องเที่ยว) และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสามารถดำเนินควบคู่กันไป หรืออาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวธรรมชาติจึงทำให้กิจกรรมดังกล่าว มี ผลกระทบโดยตรงต่อสิ่งแวดล้อม ในหลายกรณีพบว่าการท่องเที่ยวธรรมชาติได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การทิ้งขยะมูลฝอย ความแออัด การปล่อยมลพิษจากธุรกิจการท่องเที่ยว เช่น โรงแรม หรือร้านอาหาร หรือแม้กระทั่งการทำลายสิ่งแวดล้อมโดยน้ำมือของนักท่องเที่ยวเอง ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ด้วยเหตุนี้เองจึงจำเป็นต้องมีการควบคุมดูแลกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยป้องกันมิให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเกินขีดความสามารถที่สภาพแวดล้อมจะรองรับได้

การควบคุมดูแลกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อให้อยู่ในขอบเขตที่สภาพแวดล้อมจะรองรับได้ กระทำได้หลายวิธี เช่น การบริหารการท่องเที่ยวธรรมชาติด้วยวิธีการจัดการต่างๆ หรือ

¹ การศึกษานี้ได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

การนำเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์มาประยุกต์ใช้ ซึ่งประกอบด้วยการเก็บค่าเข้าชมหรือค่าผ่านประตู การเก็บภาษีในรูปแบบต่าง ๆ การควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยวหรือการออกใบอนุญาตที่ซื้อขายได้ เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์เหล่านี้นอกจากจะช่วยควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยวให้อยู่ในขอบเขตที่ต้องการแล้วยังจะเป็นเครื่องมือในการปันผลประโยชน์ (กำไร) จากธุรกิจท่องเที่ยวสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสู่มือประชาชนท้องถิ่น ซึ่งเท่ากับเป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นไปในตัว ในท้ายสุดการที่ธุรกิจท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการกระจายรายได้สามารถดำเนินควบคู่กันไปได้อย่างสมดุลย์กันจะเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่พัฒนาอย่างยั่งยืน

นิยาม

คำว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีการนำไปใช้อย่างกว้างขวางและมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป เช่น นิเวศสัญจร การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ หรือการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้เลือกใช้คำว่าท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งมาจากคำว่า Ecotourism นอกจากนั้นแล้วการให้คำนิยามของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ยังแตกต่างกันออกไปอีกด้วย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า เป็น "การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ" (ททท. 2538)

นอกจากคำนิยามข้างต้นแล้วยังมีการนิยามการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบอื่นอีก ซึ่งบทความนี้คิดว่าคำนิยามที่เหมาะสมที่สุดเป็นของ the Commonwealth Department of Tourism ประเทศออสเตรเลีย ซึ่งนิยามการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยมีใจความว่า

“การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ การท่องเที่ยวธรรมชาติที่ครอบคลุมถึงสาระด้านการศึกษา การเข้าใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และมีการจัดการเพื่อรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน คำว่า ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมยังครอบคลุมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นด้วย ส่วนคำว่ารักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืนนั้นหมายถึง การปันผลประโยชน์ต่าง ๆ กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ”

จากคำนิยามนี้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการด้วยกันคือ

- การท่องเที่ยวธรรมชาติ
- การศึกษาและเข้าใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
- การไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมหรือการอนุรักษ์ระบบนิเวศ และ
- การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

ในส่วนของการท่องเที่ยวธรรมชาตินั้นหมายถึง การเที่ยวชมสถานที่ธรรมชาติ เช่น การเดินป่า การชมนกหรือสัตว์ป่า การเที่ยวชมน้ำตก การชมพรรณไม้ที่หายาก (กุหลาบพันปีที่ดอยอินทนนท์) หรือแม้กระทั่งการชมวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น วัฒนธรรมชาวเขาเป็นต้น

ในส่วนของการศึกษานั้นหมายถึง การที่นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ถึงรายละเอียดของสัตว์ป่า พรรณไม้ หรือลักษณะของระบบนิเวศ ประเด็นด้านการศึกษาก็ยังแบ่งได้ออกเป็นหลายระดับขึ้นอยู่กับความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น ตั้งแต่การชมเพื่อความเพลิดเพลินจนถึงการศึกษาถึงในรายละเอียด นักท่องเที่ยวสามารถศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติได้ด้วยวิธีง่าย ๆ เช่น ในระดับต้นนักท่องเที่ยวสามารถดูพฤติกรรมของสัตว์ป่า การฟังเสียงธรรมชาติ การดมกลิ่นดอกไม้ ในระดับที่สูงขึ้น นักท่องเที่ยวอาจเรียนรู้ข้อมูลจากการถามนักคุเทศก์ การบรรยาย หรือการหาเอกสารมาอ่านเพิ่มเติม และในระดับที่สูงขึ้นมา นักท่องเที่ยวอาจเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติด้วยการใช้เวลา ณ สถานที่แห่งนั้นนานขึ้น (หลายวัน) เพื่อศึกษาค้นคว้า แม้กระทั่งทำการวิจัย

สำหรับองค์ประกอบที่เกี่ยวกับการไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม หรือการอนุรักษ์ระบบนิเวศนั้น หมายถึงการที่กิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องไม่ไปทำลายสภาพแวดล้อม หรือสร้างมลพิษในระดับที่เกินความสามารถที่ธรรมชาติจะรองรับได้ เช่น การก่อสร้างอาคารถาวรที่อาจทำลายทัศนียภาพ ปริมาณขยะมูลฝอยที่ไม่มีการจัดเก็บให้เรียบร้อย หรือแม้กระทั่งความแออัดจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่อาจส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จำเป็นต้องมีการควบคุมเพื่อมิให้เป็นการทำลายแหล่งท่องเที่ยว มิฉะนั้นจะนำมาซึ่งความสูญเสียธรรมชาติ ระบบนิเวศและในที่สุดก็จะทำให้ธุรกิจการท่องเที่ยวเองต้องประสบกับความหายนะ นอกจากนั้นแล้วควรจะมีวิธีที่จะนำรายได้บางส่วนจากการท่องเที่ยวมาใช้ในการอนุรักษ์ เช่น รายได้จากการเก็บค่าเข้าชม หรือรายได้จากการเก็บภาษีท่องเที่ยว

ในองค์ประกอบสุดท้ายคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเป็นเรื่องที่ประเทศไทยยังมิได้ให้ความสำคัญมากเท่าที่ควร การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 3 ประการด้วยกัน คือ หนึ่ง เนื่องจากความยากจนในชนบทได้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชาชนท้องถิ่นต้องอาศัยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพ เช่น การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อหาที่ทำกิน หรือการล่าสัตว์ป่าเพื่อเป็นอาหารหรือนำมาขายเพื่อเป็นรายได้เสริม เมื่อเป็นเช่นนี้หากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถสร้างงานให้ประชาชนท้องถิ่นได้ก็จะช่วยให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น และจะช่วยลดความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพ สอง การให้ประชาชนท้องถิ่นมี

ส่วนร่วมนอกจากจะเป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นแล้วยังเป็นการแสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นมิได้มองว่า ทรัพยากร ธรรมชาติ นั้นเป็นสมบัติของนักธุรกิจที่ประกอบกิจการท่องเที่ยวที่จะเข้าไปแสวงหาประโยชน์แต่เพียงฝ่ายเดียว การปันผลประโยชน์ส่วนหนึ่งกลับสู่ท้องถิ่นด้วยการจ้างงาน ยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าประชาชนท้องถิ่นก็ยังได้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติเหล่านั้นอยู่ แต่แทนที่จะเป็นในรูปของการทำลายก็เปลี่ยนเป็นการให้นักท่องเที่ยวเข้าชมแทน ในหลายกรณีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติด้วยการให้นักท่องเที่ยวเข้าชมจะทำรายได้ให้มากกว่าการนำทรัพยากรธรรมชาติไปใช้ในรูปแบบอื่น เช่น การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อการเกษตร หรือการฆ่าสัตว์เพื่อนำมาขาย ประการสุดท้าย การเปิดโอกาสให้ประชาชนท้องถิ่นมีงานทำในกิจการท่องเที่ยวจะเป็นการช่วย สนับสนุนอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้านไปในตัว เช่น การแสดงพื้นบ้าน หรือการขายสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อเป็นรายได้เสริมซึ่งเป็นการอนุรักษ์งานฝีมือท้องถิ่นไปในตัว

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มิได้หมายความว่าแค่การท่องเที่ยวธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังมีสาระเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ การศึกษาและการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นด้วย ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงจัดได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ไม่เพียงแต่จะส่งผลให้กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างเดียว แต่ยังครอบคลุมถึงการแบ่งปันผลประโยชน์จากธุรกิจท่องเที่ยว (รายได้) มาใช้เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ธุรกิจท่องเที่ยวเองพัฒนาไปอย่างยั่งยืน พร้อมกันนั้นยังเน้นประเด็นด้านการศึกษา การปลูกฝังจิตสำนึกให้ประชาชนด้านระบบนิเวศ และที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นด้วยทั้งในรูปของการสร้างงาน หรือการอนุรักษ์ไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน

ลักษณะและขนาดของธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วและได้กลายเป็นการหารายได้เข้าประเทศที่สำคัญสำหรับประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ นอกจากนั้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ยังเป็นการระดมเงินตราเพื่อช่วยในการพัฒนาอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รักษาระบบนิเวศ และเป็นการกระจายความเจริญสู่ท้องถิ่นไปในตัว ถึงแม้ข้อมูลเกี่ยวกับขนาดของธุรกิจท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ยังไม่มีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบที่แน่นอน แต่ได้มีการประมาณการไว้โดยหลายหน่วยงานด้วยกัน

1. อัตราการขยายตัวและขนาดของตลาด

World Tourism Organization (WTO) ได้ประมาณไว้ว่า จำนวนนักท่องเที่ยวในแต่ละปีมีประมาณ 500 ล้านคน (WTO, 1994) World Tourism and Travel Council ยังได้ประมาณไว้ว่า ธุรกิจการเดินทางและการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุด ทำมูลค่าถึง 34 พันล้านดอลลาร์

สหรัฐในปี 2538 ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 11.4 ของรายได้ประชาชาติของโลก และมีการจ้างงานในอุตสาหกรรมนี้ทั้งหมดประมาณ 212 ล้านคนทั่วโลกจากกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งหมด Stanford Research Institute (อ้างใน Vickland, 1989) ได้ทำการสำรวจบริษัทท่องเที่ยว พบว่า การท่องเที่ยวแบบเฉพาะ (เช่นการท่องเที่ยวธรรมชาติ) ขยายตัวในอัตราร้อยละ 10-15 ต่อปี ในขณะที่อัตราการขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยวโดยรวมอยู่ในระดับร้อยละ 7-8 เท่านั้น World Resources Institute ยังได้รายงานไว้ว่า โดยเฉลี่ยจากประเทศต่าง ๆ การท่องเที่ยวธรรมชาติกำลังขยายตัวในอัตราร้อยละ 10-30 ต่อปี ในขณะที่การท่องเที่ยวโดยรวมขยายตัวในอัตราประมาณร้อยละ 4 เท่านั้น พายัพในปี 2532 World Tourism Organization ประมาณไว้ว่า รายจ่ายจากการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติคิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 7 ของการท่องเที่ยวทั้งหมด ซึ่งเป็นมูลค่าประมาณ 238 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ

การทำธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการท่องเที่ยวธรรมชาติทั่วโลกมีการขยายตัวในอัตราที่สูง เป็นเพราะประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองกำลังให้ความสนใจกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติมากยิ่งขึ้น ประกอบกับความต้องการที่จะหนีความแออัดในเขตเมืองเพื่อหาสถานที่พักผ่อนที่เงียบสงบและเป็นธรรมชาติ จึงทำให้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้กลายเป็นธุรกิจที่ได้รับความนิยมมากขึ้นทุกวัน

การศึกษาของ Lindberg ได้ประมาณว่า ในปี พ.ศ.2531 ธุรกิจการท่องเที่ยวเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนามีมูลค่าสูงถึง 55 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ (Lindberg, 1981) ในจำนวนนี้ได้ประมาณว่าการท่องเที่ยวธรรมชาติดีขนาดสูงประมาณ 2 พันล้านถึง 12 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ และในหลายประเทศ เช่น เคนยา รวันดา คอสตาริกา เอ็กวาดอร์ หรือ เนปาล การท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นธุรกิจที่สำคัญในการทำเงินเข้าประเทศ ตัวอย่างเช่น การท่องเที่ยวทะเลคารเบียนมีมูลค่าสูงถึง 1 พันล้านดอลลาร์สหรัฐต่อปี สถานที่ธรรมชาติที่มีการคุ้มครองในประเทศ เคนยาทำรายได้เข้าประเทศสูงถึง 500 ล้านดอลลาร์สหรัฐต่อปี ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 30 ของรายได้เข้าประเทศทั้งหมด การเที่ยวชมลิงกอรีล่าที่วนอุทยานรวันดาทำรายได้สูงถึง 1 ล้านดอลลาร์สหรัฐต่อปีจากค่าผ่านประตู และอีก 9 ล้านดอลลาร์สหรัฐต่อจากกิจกรรมต่อเนื่อง การเที่ยวเทือกเขาหิมาลายาในประเทศเนปาลยังทำรายได้เข้าประเทศได้สูงถึง 45 ล้านดอลลาร์สหรัฐในปี 2536

สำหรับประเทศเคนยารัฐบาลโลกได้ทำการศึกษาผลตอบแทนจากวนอุทยานแอม-โบสลิ พบว่ามีอัตราสูงถึงร้อยละ 20 ถึง 29 เมื่อคิดเป็นรายได้เข้าวนอุทยานต่อพื้นที่แล้วมีค่าสูงถึง 40 เหรียญสหรัฐต่อเฮกเตอร์ ซึ่งถ้าวนอุทยานแห่งนี้ถูกบุกรุกทำลายเพื่อใช้ทำการเกษตรจะให้ผลตอบแทนเพียง 0.80 ดอลลาร์สหรัฐต่อเฮกเตอร์เท่านั้น นอกจากนั้นยังพบว่ามูลค่าของสัตว์ป่าที่ได้จาก

การอนุรักษ์เพื่อให้นักท่องเที่ยวชมทิวทัศน์ได้ให้กับประเทศอย่างมาก เช่น ได้ประมาณว่า สิงโต 1 ตัว สามารถทิวทัศน์ได้ให้ธุรกิจท่องเที่ยวถึง 27,000 ดอลลาร์สหรัฐต่อปี และช้างหนึ่งโหล สามารถทิวทัศน์ได้ให้ธุรกิจท่องเที่ยวได้สูงถึง 610,000 ดอลลาร์สหรัฐต่อปี

2. ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว

จากข้อมูลประเทศออสเตรเลียแสดงให้เห็นว่าค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวธรรมชาติโดยเฉลี่ยสูงกว่าค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวทั่วไปอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่างเช่น ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยต่อคนต่อการเที่ยวหนึ่งครั้งมีมูลค่าสูงถึง 2,824 ดอลลาร์ออสเตรเลีย สำหรับการเดินป่า ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยต่อคนต่อการเที่ยวหนึ่งครั้งมีมูลค่า 2,533 ดอลลาร์ออสเตรเลีย สำหรับการดำน้ำ 3,137 ดอลลาร์ออสเตรเลีย สำหรับการปีนหน้าผาหรือเดินเขา 3,698 ดอลลาร์ออสเตรเลีย สำหรับการขี่ม้า 2,668 ดอลลาร์ออสเตรเลีย สำหรับการเที่ยวชมดอกไม้ และ 2,132 ดอลลาร์ออสเตรเลีย สำหรับการเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ ค่าใช้จ่ายเหล่านี้สูงกว่าค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวทั่ว ๆ ไปที่ไปประเทศออสเตรเลียที่มีค่าประมาณ 1,788 ดอลลาร์ออสเตรเลียเท่านั้น

ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวธรรมชาติที่อยู่ในระดับที่สูงนี้ แสดงให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวธรรมชาติอย่างมากและมีกำลังใช้จ่ายในระดับสูงกว่าการท่องเที่ยวทั่ว ๆ ไป ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะชี้ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวธรรมชาติจะมีบทบาทมากขึ้นและจะเป็นที่มาของรายได้ที่สำคัญต่อไป

3. ลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเภทด้วยกันคือ

- Hard-Core Nature Tourist เป็นนักท่องเที่ยวที่เน้นความสำคัญในการศึกษา ค้นคว้า ขณะที่เที่ยวชมธรรมชาติ
- Dedicated Nature Tourist เป็นนักท่องเที่ยวที่เน้นเจาะจงไปเที่ยวสถานที่ธรรมชาติโดยเฉพาะเพื่อที่จะได้รู้ได้เข้าใจในธรรมชาติหรือประเพณีท้องถิ่น
- Mainstream Nature Tourist เป็นนักท่องเที่ยวที่ชอบไปสถานที่ธรรมชาติที่แปลก ๆ ที่ไม่เคยไปมาก่อน เช่น ไปเที่ยวอะเมซอน
- Casual Nature Tourist เป็นนักท่องเที่ยวที่บังเอิญต้องไปชมธรรมชาติเพราะเป็นส่วนหนึ่งของรายการการท่องเที่ยวที่ตนได้เลือกไป (Lindberg, 1991, หน้า 3)

การจัดกลุ่มนักท่องเที่ยวออกเป็นประเภทต่าง ๆ ข้างต้นจะทำให้การจัดการ หรือการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อจัดรายการการท่องเที่ยวให้ตรงต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น นักท่องเที่ยวที่เน้นด้านการศึกษา และมีความสนใจพิเศษเกี่ยวกับธรรมชาติหรือระบบนิเวศ อาจไม่มีความต้องการความสะดวกสบายด้านที่พัก หรืออาหารมากนักเพราะชอบที่จะผจญภัย และใช้เวลากับธรรมชาติมากกว่าที่จะเข้าพักตามโรงแรมชั้นดีหรือรับประทานอาหารภัตตาคาร นักท่องเที่ยวเหล่านี้จะสนใจด้านข้อมูล รายละเอียดเกี่ยวกับธรรมชาติมากกว่า ซึ่งการเตรียมการอาจเป็นในรูปของการให้ความรู้แก่ผู้มาเยือนให้เพียงพอ การมีศูนย์บริการข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวหรือการจัดให้มีการเข้าชมสารคดีเป็นต้น ส่วนนักท่องเที่ยวธรรมชาติที่เน้นความเพลิดเพลิน หรือเพียงการเที่ยวชมมักจะต้องการความสะดวกสบายมากกว่าข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับธรรมชาติ สำหรับนักท่องเที่ยวประเภทนี้ควรจะมีการจัดเตรียมที่พักและการเดินทางที่สะดวกสบาย ดังนั้นการวางแผนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้ตรงต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวจะทำให้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดกลุ่มนักท่องเที่ยวนอกจากจะเป็นประโยชน์ ในด้านการจัดเตรียมความพร้อมดังที่กล่าวข้างต้นแล้ว ยังจะเป็นประโยชน์ในด้านการป้องกันมิให้การท่องเที่ยวธรรมชาติส่งผลทางลบต่อสภาพสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศ ตัวอย่างเช่น ถ้าสถานที่ท่องเที่ยวธรรมชาติแห่งหนึ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวประเภทที่สนใจจะศึกษาค้นคว้ารายละเอียดเกี่ยวกับระบบนิเวศนั้น ๆ นักท่องเที่ยวเหล่านี้มักจะมีจิตสำนึกที่ดีต่อธรรมชาติและ不去ทำลาย หรือสร้างมลพิษในขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวประเภทที่ต้องการไปชมธรรมชาติแปลก ๆ หรือเพียงต้องการไปพักผ่อนอาจมีพฤติกรรมทางลบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การทิ้งขยะ จึงทำให้ต้องมีการสอดส่องดูแลที่เข้มงวดมากขึ้น ดังนั้นการจัดประเภทของนักท่องเที่ยว จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อให้มีการจัดกิจกรรมให้ตรงต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว และช่วยในการวางแผนด้านการป้องกันการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย

สาระสำคัญในการบริหารการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นรูปแบบหนึ่งของการประสานผลประโยชน์ระหว่างการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ปัจจุบันมีการนำแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มาปฏิบัติใช้ในประเทศกำลังพัฒนามากขึ้นรวมทั้งประเทศไทยด้วยที่กำลังมีการส่งเสริมกันอยู่ ดังนั้นการศึกษาถึงประสบการณ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในต่างประเทศ จะเป็นประโยชน์กับการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สำหรับประเทศไทย Harris และ Leiper (1995) ได้ศึกษาถึงประเด็นสำคัญ ๆ ในการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ซึ่งมีสาระดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง ธุรกิจการท่องเที่ยวส่วนมากมักจะเน้นการหาผลกำไรจากกิจการการท่องเที่ยวมากกว่าที่จะสนใจอนุรักษ์สภาพแวดล้อมจึงเป็นเหตุให้สภาพแวดล้อมมักถูกทำลายลง ตัวอย่างเช่น อุทยานนกเพนกวิน หรือสิงโตทะเลที่ประเทศออสเตรเลียได้เปิดรับนักท่องเที่ยวให้เข้าชมในปริมาณที่สูงและทำให้เกิดผลทางลบต่อการดำรงชีวิตของสัตว์ดังกล่าว จนในที่สุดทางการของประเทศออสเตรเลียต้องเข้าควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยว เพื่อมิให้มีปริมาณมากจนเป็นอันตรายต่อการดำรงชีวิตของสัตว์สงวน ดังนั้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ภาครัฐต้องมีการสอดส่องดูแลมิให้การเที่ยวชมธรรมชาติส่งผลทางลบในระดับที่เกินกว่าสภาพธรรมชาติจะรองรับได้

ประการที่สอง ในส่วนของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้นพบว่า บริษัทท่องเที่ยวขนาดใหญ่ มักจะมีการดำเนินการที่ไม่เป็นภัยหรือเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม ส่วนบริษัทท่องเที่ยวขนาดเล็ก จะมีแนวโน้มที่จะทำลายสิ่งแวดล้อมมากกว่า เหตุเป็นเพราะว่าบริษัทขนาดใหญ่จะสามารถจ้างเจ้าหน้าที่ หรือผู้เชี่ยวชาญด้านระบบนิเวศเพื่อบริการนักท่องเที่ยวได้เป็นพิเศษ และยังคงพยายามรักษาชื่อเสียงของบริษัทไว้โดยไม่ไปทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสร้างปัญหาให้กับบริษัท ส่วนบริษัทเล็กอาจมีข้อจำกัดด้านการจ้างผู้เชี่ยวชาญด้านนิเวศวิทยาและถ้าต้องใช้บุคลากรที่ขาดความเหมาะสมในการให้บริการนักท่องเที่ยวซึ่งอาจทำให้เกิดความไม่ระมัดระวัง ส่งผลทำให้เกิดความเสียหายกับทรัพยากรธรรมชาติด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์

ประการที่สาม ความขัดแย้งระหว่างธุรกิจการท่องเที่ยวธรรมชาติกับการประกอบกิจการอื่น ๆ เช่น การทำไม้หรือการถลุงแร่ธาตุ เพราะกิจกรรมทั้งสองต้องอาศัยพื้นที่เดียวกัน ในบางกรณีจึงจำเป็นที่จะต้องมีการจัดหากลไกในการหาข้อยุติ ซึ่งฝ่ายรัฐคงจะต้องเข้ามามีบทบาทในการลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้

ประการที่สี่ โดยส่วนมากสถานที่ท่องเที่ยวธรรมชาติหลาย ๆ แห่ง มิได้มีการเก็บค่าเข้าชม หรือถ้ามีการเก็บก็เก็บในอัตราที่ต่ำ การอนุญาตให้นักท่องเที่ยวเข้าชมธรรมชาติได้โดยไม่มีการเก็บค่าเข้าชม อาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้าชมธรรมชาติจนเกิดความเสียหาย เช่น การเดินป่าและเที่ยวหมู่บ้านชาวไทยภูเขาที่ส่งผลทำให้เกิดความเสื่อมเสียประเพณี วัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทยภูเขา หรือการล่องแพที่ทำให้ปริมาณต้นไม้ลดลงอย่างรวดเร็ว การกำหนดค่าเข้าชมสถานที่ธรรมชาติในอัตราที่เหมาะสมจะช่วยลดจำนวนนักท่องเที่ยวลงและยังทำให้เกิดรายได้ซึ่งส่วนหนึ่งจะสามารถนำไปใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้

ประการที่ห้า ในหลายประเทศได้มีการใช้ระบบ "Ecotourism Label" หรือเครื่องหมายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อใช้เป็นมาตรฐานให้นักท่องเที่ยวทราบว่าบริษัทท่องเที่ยวได้มีการรับรอง

มาตรฐาน ซึ่งจะสามารถดำเนินการท่องเที่ยวโดยให้ความรู้ที่ถูกต้องกับนักท่องเที่ยวและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ถึงแม้ระบบเครื่องหมายรับรองมาตรฐานจะเป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว แต่บริษัทบางแห่งที่อาจได้รับการรับรองมาตรฐานก็ไม่ได้ปฏิบัติตามกฎ เช่น ไม่มีบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจในระบบนิเวศจริง หรือการจัดการท่องเที่ยวมิได้คำนึงถึงผลเสียที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ในกรณีนี้จำเป็นจะต้องมีการตรวจสอบบริษัทท่องเที่ยว และมีการเพิกถอนสิทธิการใช้เครื่องหมายการรับรองมาตรฐานเมื่อพบว่ามีผลกระทบเกิดขึ้น มิฉะนั้นแล้วจะเป็นการทำลายภาพพจน์ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยรวม

ประการสุดท้าย ภาครัฐควรจัดให้มีระเบียบข้อปฏิบัติในการดำเนินกิจการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อให้เป็นบรรทัดฐานแก่บริษัทท่องเที่ยวและช่วยป้องกันมิให้การท่องเที่ยวธรรมชาติส่งผลทางลบต่อทรัพยากร ธรรมชาติ นอกจากนั้นภาครัฐเองควรมีนโยบายและแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่จะให้ประโยชน์กับนักท่องเที่ยว ธุรกิจการท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่น และไม่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งนี้ทั้งนั้นเพื่อส่งเสริมกิจการท่องเที่ยวสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่ถึงคนรุ่นหลังสืบต่อไป

เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การเที่ยวชมธรรมชาติจัดได้ว่าเป็นเหมือนการบริโภคสินค้า หรือบริการอย่างหนึ่งที่ทำให้ความสุขความพอใจแก่นักท่องเที่ยว (ผู้บริโภค) สินค้าประเภทนี้มีคุณสมบัติที่แตกต่างจากสินค้าประเภทอื่น ๆ ตรงที่ว่าความสวยงามของธรรมชาตินั้นมีลักษณะเป็นสินค้ากึ่งสาธารณะ (Limited Nonrival Goods) หมายความว่า ในระดับหนึ่งการเข้าชมธรรมชาตินั้นจะไม่ทำให้ทัศนียภาพสูญหายไปหรือลดจำนวนลงและผู้อื่นก็ยังสามารถใช้ประโยชน์หรือเข้าชมธรรมชาติได้ แต่ถ้าหากมีการปล่อยให้จำนวนนักท่องเที่ยวเข้าชมธรรมชาติในจำนวนที่มากขึ้นและไม่มีการควบคุมอย่างจริงจังอาจทำให้แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติถูกทำลายลง (เช่น หาดพัทยา) และส่งผลทำให้นักท่องเที่ยวรายอื่น ๆ ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติได้อีก

เมื่อเป็นเช่นนี้ การปล่อยให้นักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้าใช้สถานที่ธรรมชาติจนเกิดผลเสียหายนั้น จึงเกิดค่าเสียโอกาสขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งค่าความเสียหายนี้ควรจะนำมาเป็นค่าของทรัพยากรธรรมชาติและใช้ในการกำหนดค่าเข้าชมแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ถ้าการเข้าชมสถานที่ธรรมชาติดำเนินไปให้เกิดความเสียหายมาก การเก็บค่าเข้าชมหรือ User Charge อาจจะอยู่ในระดับที่ต่ำ แต่ถ้าสถานที่ท่องเที่ยวมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ซึ่งได้สร้างความเสียหายให้กับสภาพแวดล้อมจนอยู่ในระดับวิกฤต ก็ควรจะมีการจัดเก็บค่าเข้าชมในอัตราที่สูงเพื่อสะท้อนถึงค่าความ

เสียหายหรือค่าเสียโอกาสของทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น การเก็บค่าเข้าชมในอัตราที่สูงจะช่วยลดจำนวนนักท่องเที่ยวลงและเป็นการหารายได้เพื่อนำไปใช้ในการฟื้นฟูหรือนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติที่กำลังจะถูกทำลายลงด้วย รายได้จากการเก็บค่าเข้าชมบางส่วนควรจะกลับสู่ประชาชนท้องถิ่นเพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ส่งผลประโยชน์กับทุกๆ ฝ่าย ประชาชนท้องถิ่นจะรับ ประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ด้วยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตรงเช่น การจัดการแสดงพื้นบ้าน การขายของที่ระลึก การเป็นลูกหาบ หรืออาจมีส่วนในงานอนุรักษ์โดยเป็นลูกจ้างในโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

นอกจากการเก็บค่าเข้าชมข้างต้นแล้ว วิธีการหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับภาครัฐคือ การเก็บค่าเข้าชมในอัตราที่ต่างกัน (Multipart Pricing) เช่น เก็บค่าเข้าชมสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติสูงกว่านักท่องเที่ยวท้องถิ่น วิธีการนี้จะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับรัฐที่จะนำไปใช้ในการต่าง ๆ ตามที่กล่าวข้างต้นได้ การเก็บค่าเข้าชมสถานที่ท่องเที่ยวธรรมชาติโดยเก็บจากนักท่องเที่ยวต่างชาติในอัตราที่สูงกว่านักท่องเที่ยวท้องถิ่นเป็นสิ่งที่กระทำได้ไม่ยากเพราะนักท่องเที่ยวต่างชาติมักจะมี ความยินยอมที่จะจ่าย (Willingness-To-Pay) สูงกว่านักท่องเที่ยวท้องถิ่นอยู่แล้ว และการกระทำเช่นนี้ก็ไม่ถือว่าเป็นการลำเอียง หรือเลือกปฏิบัติเพราะชาวต่างชาตินั้นมีต้องเสียภาษีรายได้หรือภาษีท้องถิ่นที่ประชาชนในประเทศต้องเสีย ซึ่งส่วนหนึ่งของภาษีเหล่านี้ก็จะนำมาใช้อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอยู่แล้ว นอกจากนั้นชาวต่างชาติก็ไม่ต้องเผชิญกับค่าเสียโอกาสจากการที่ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น (ป่าสงวนแห่งชาติ) ถูกอนุรักษ์ไว้เพื่อการท่องเที่ยวแทนที่จะนำไปใช้เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างอื่น เช่นการเกษตร ด้วยเหตุนี้นักท่องเที่ยวท้องถิ่นควรจะจ่ายค่าเข้าชมในอัตราที่ต่ำกว่าชาวต่างชาติ

นอกจากการเก็บค่าเข้าชมสถานที่ท่องเที่ยวธรรมชาติแล้วรัฐบาลยังอาจหารายได้เพิ่มด้วยการเก็บภาษีในรูปแบบอื่น เช่น ภาษีโรงแรมหรือภาษีจากภัตตาคารที่สำคัญคือภาครัฐต้องแสดงให้เห็นว่าเงินภาษีหรือค่าเข้าชมที่เก็บได้นั้นมิได้ถูกนำไปใช้ในการกิจการอื่นใด แต่จะกลับมาใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสร้างงานให้กับชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้ธุรกิจการท่องเที่ยวนั้น ประสานประโยชน์กับการอนุรักษ์อย่างจริงจังและเป็นกลไกอย่างหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน

นอกจากการเก็บค่าเข้าชมหรือการเก็บภาษีแล้ว การออกใบอนุญาตเข้าชมสถานที่ธรรมชาติที่มีการจำกัดปริมาณและให้มีการซื้อ-ขายได้ (Tradable Permit) ก็เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะ ทำให้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การซื้อ - ขายใบอนุญาตมีการนำไปปฏิบัติใช้หลายรูปแบบด้วยกัน แต่ที่พบเห็นมากคือ ใบอนุญาตล่าสัตว์ ซึ่งออกโดยภาครัฐและสามารถมีการซื้อ-ขายได้ กระนั้นก็ตามน่าจะมีการนำหลักการของการออกใบอนุญาตนี้ไปประยุกต์

ใช้กับการท่องเที่ยวแบบอื่น ๆ ได้ เพราะประโยชน์ของการออกใบอนุญาตนั้นมีอยู่หลายประการด้วยกัน เช่น รัฐสามารถกำหนดจำนวนใบอนุญาตเพื่อควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยวให้มากเกินไป ความสามารถของธรรมชาติจะรองรับได้ และที่สำคัญการออกใบอนุญาตจะเป็นวิธีที่มีรูปแบบการปฏิบัติใช้ที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับว่าวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยว เช่น ถ้ารัฐต้องการหารายได้เพื่อใช้ในการอนุรักษ์ รัฐอาจขายใบอนุญาตให้กับบริษัทท่องเที่ยวหรือเปิดให้มีการประมูลเพื่อหารายได้เข้ารัฐ ถ้ารัฐต้องการหารายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่นรัฐอาจออกใบอนุญาตนี้ให้กับชุมชนนั้น ๆ แล้วปล่อยให้ชุมชนดังกล่าวทำการขายใบอนุญาตต่อไปบริษัทท่องเที่ยวเอง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ที่กล่าวถึงข้างต้นจะมีบทบาท และเป็นประโยชน์อย่างมาก ในกระบวนการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพราะจะเป็นการควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยว เป็นการหารายได้เพื่อใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและที่สำคัญจะเป็นการหารายได้เพื่อช่วยเหลือชุมชนท้องถิ่นให้เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หากการท่องเที่ยวสถานที่ธรรมชาติดำเนินไปโดยผลประโยชน์ทั้งหมดตกกับบริษัทท่องเที่ยวเพียงฝ่ายเดียว และไม่มีผลประโยชน์ (ค่าเข้าชม หรือภาษี) กลับคืนเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และเพื่อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นแล้วในที่สุด ธุรกิจท่องเที่ยวเองก็จะประสบปัญหาในระยะยาวจากการที่ทรัพยากรเริ่มเสื่อมสภาพลง และยังเป็นการดำเนินการที่ขาดความเป็นธรรมด้วย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และอยากเห็นการพัฒนาด้านนี้เกิดขึ้นในประเทศไทย โดยได้ริเริ่มจัดทำนโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขึ้นเพื่อใช้ในช่วงปี 2538-2539 และได้ชี้แจงว่า การดำเนินการด้านนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและไม่ใช่งานของ ททท. เพียงหน่วยงานเดียว ดังนั้นขณะที่การวางแผนนโยบายและแผนด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในระดับชาติที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ กำลังอยู่ในขั้นตอนของการดำเนินการอยู่ ททท. จึงได้ออกนโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีลักษณะเป็นการเฉพาะกิจที่จะประกาศใช้ในช่วงปี 2538-39 เท่านั้น นโยบายและแนวทางดังกล่าวมีสาระสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

ททท. ตระหนักถึงสาระสำคัญต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งประกอบด้วย

- 1) การดำเนินการในขอบเขตความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม
- 2) ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 3) ให้ประชาชนทุกส่วนได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดความเสมอภาค และ
- 4) ต้องขึ้นตามความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่น

นอกจากนั้น ททท.ยังยึดถือว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นวิถีทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ที่จะต้องมีการ ประสานความต้องการทางเศรษฐกิจ การคงอยู่ของสังคม และการ สงวนรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยาวนานที่สุด สำหรับการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในประเทศไทย ททท. ได้กำหนด วัตถุประสงค์ นโยบายและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สำหรับประเทศไทยไว้ดังต่อไปนี้

1. วัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

- เพื่อให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยพัฒนาไปสู่ทิศทางแบบยั่งยืน
- เพื่อกระตุ้นให้เกิดการสร้างจิตสำนึกและความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องของการท่องเที่ยว อย่างได้ความรู้และมีความรับผิดชอบ
- เพื่อคงไว้ซึ่งคุณภาพที่ดีของแหล่งท่องเที่ยว และคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นที่ แหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่

2. นโยบายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

- ส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวด้านธรรมชาติ แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดีและวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นให้เกิดคุณภาพ มีระบบการสื่อความหมายที่ดี และคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว
- ประสานงานให้เกิดความร่วมมือระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มุ่งเน้นที่การสร้างความรู้ รับผิดชอบต่อระบบนิเวศ โดยต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายหรือไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรม
- สร้างสำนึกด้านการท่องเที่ยวที่มุ่งให้เกิดวิถีทางแห่งการอนุรักษ์ การคืนประโยชน์สู่ระบบนิเวศ
- ดำเนินการให้มีการวางแผนและปรับปรุงพัฒนากฎระเบียบ องค์การจัดการด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้มีประสิทธิภาพ เกิดการประสานงานและเกื้อหนุนซึ่งกันและกันระหว่างภาครัฐภาคเอกชนและประชาชนท้องถิ่น

นอกจากนั้น ททท. ก็ยังได้กำหนดรายละเอียดด้านแนวทางการจัดการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และแนวนโยบายข้างต้น ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญหลายประการด้วยกัน เช่น การจัด การพื้นที่ท่องเที่ยวและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การสื่อความหมายและบริการความรู้ การส่งเสริม ให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์ การป้องกันผลกระทบทางวัฒนธรรม และ แนวทางด้านการตลาด

ในส่วนองแผนงานอง ททท. ตามที่กล่าวข้างต้นแล้วจะเห็นได้ว่า ททท.มีแนวทางและเจตนาที่ตรงตามหลักเกณฑ์ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทุกประการ หากแต่ถ้ามีการนำเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ไปประยุกต์ใช้กับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะช่วยทำให้การพัฒนาด้านนี้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการปันผลประโยชน์กลับสู่ประชาชนท้องถิ่นและจัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวเพื่อใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งในส่วนนี้แผนงานของ ททท. ยังขาดความชัดเจนอยู่ว่าจะใช้กลยุทธ์หรือวิธีใดในการปันรายได้หรือกำไรจากภาคธุรกิจการท่องเที่ยวมาสู่การอนุรักษ์และสู่ประชาชนท้องถิ่น หากการดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขาดความชัดเจนในส่วนนี้แล้วก็จะเสมือนเป็นการเปิดโอกาสให้ธุรกิจการท่องเที่ยวแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยไม่คำนึงถึงความหายนะที่จะเกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติหรือประชาชนท้องถิ่น

สรุป

แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นวิธีหนึ่งซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะจะเป็นการประสานผลประโยชน์ระหว่างการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กัน ในต่างประเทศธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กำลังขยายตัวในอัตราที่สูง และทำรายได้เข้าประเทศเป็นจำนวนมาก จึงเป็นเหตุให้ประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศหันมาให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างมาก

ถึงแม้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะมีผลดีอยู่มากมายแต่หากมีการนำไปปฏิบัติใช้อย่างไม่ระมัดระวังอาจสร้างผลเสียให้กับทรัพยากรธรรมชาติและชุมชนท้องถิ่น ดังนั้นการดำเนินการด้านนี้ควรมีการวางแผนงานอย่างละเอียดถี่ถ้วน พร้อมทั้งควรได้มีการร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วยซึ่งขณะนี้ทาง ททท. ก็กำลังดำเนินการอยู่

ท้ายสุดการนำเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในประเทศไทยจะเป็นการช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการ และยังเป็นการยืนยันถึงเจตนาที่แท้จริงของรัฐว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะเป็นกระบวนการที่จะให้ประโยชน์กับธุรกิจการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และประชาชนท้องถิ่นไปพร้อม ๆ กันเพื่อให้เป็นเยี่ยงอย่างว่า การพัฒนาและการอนุรักษ์สามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ตามแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน

บรรณานุกรม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, นโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

(Ecotourism) ปี พ.ศ. 2538-39, กรุงเทพฯ

- Bhruksasri, W. (1989). Government policy: highland ethnic minorities, *Hilltribes Today*, J. McKinnon and B. Vienne, eds., White Lotus-Orstom, Bangkok.
- Blamey, R.K. (1995). The Nature of Ecotourism, Bureau of Tourism Research, occasional paper no. 21, commonwealth of Australia, Canberra.
- Boo, E. (1990). *Ecotourism: The Potentials and Pitfalls*, Vol. I, World-Wildlife Fund, Washington D.C.
- Commonwealth Department of Tourism. (1994). *National Ecotourism Strategy*, Commonwealth of Australia.
- Dearden, P. (1991). Tourism and sustainable development in Northern Thailand. *The Geographical Review*, vol. 81, no. 4. pp. 400-413.
- Lindberg, K. (1991). Policies for maximizing nature tourism's ecological and economic benefits, World Resource Institute.
- Harris, R. and N. Leiper. eds. (1995). *Sustainable Tourism: An Australian Perspective*, Butterworth-Heinemann Australia.
- Vickland, K. (1989). New tourists want new destination, *Travel and Tourism Executive Report*, vol. 9, October.
- World Commission on Environment and Development. (1987). *Our Common Future*. Oxford University Press, New York.
- World Tourism Organization (WTO). (1994). *Yearbook of Tourism Statistics*, vol. 1, Madrid.
- World Travel and Tourism Council (WTTC). (1995). *Travel and Tourism's Economics Perspective*, January.